

Mirostaw Sadowski

ISLAM

RELIGIA I PRAWO

Miroslaw Sadowski

ISLAM

RELIGIA I PRAWO

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Publikacja powstała przy współpracy i dofinansowaniu
Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Recenzenci

Prof. dr hab. Michał Jaskólski

Dr hab. Michael Abdalla, prof. UAM

Wydawca

Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący

Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne

Aleksandra Nałęcz-Zienkiewicz

Łamanie

Wolters Kluwer Polska

Zdjęcie na okładce

javarman/shutterstock

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej
w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło.
A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska SA, 2017

ISBN: 978-83-8124-006-2

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Irenie Alinie Sadowskiej

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
--------------------	---

Część I RELIGIA ISLAMU

Rozdział 1

Powstanie i rozwój nowej religii	15
A. Arabia przed islamem	15
B. Mahomet	28
C. Koran	65

Rozdział 2

Posłanie Mahometa	83
--------------------------------	----

Rozdział 3

Sunnici, szyici i inni – nurty w islamie	95
---	----

Część II PRAWO ISLAMU

Rozdział 1

Obowiązki wiernego i przepisy rytualne w islamie	111
A. Szahada	116
B. Salat	119
C. Zakat	123
D. Saum	128
E. Hadżdż	131
F. Zaniedbany obowiązek – dżihad	135

Rozdział 2

Charakter prawa muzułmańskiego	161
A. Stosunek prawa do systemu religijnego.....	161
B. Szariat i <i>fiqh</i>	176
C. Wybrane terminy prawa islamu	189

Rozdział 3

Źródła muzułmańskiej jurysprudencji.....	197
A. Koran.....	199
B. Sunna.....	205
C. Idźma.....	219
D. <i>Kijas</i>	228

Rozdział 4

<i>Naskh</i> – metoda usuwania sprzeczności w prawie.....	233
A. Rozważania wprowadzające	233
B. Poziomy i obszary <i>naskh</i>	242
C. Kwestia tolerancji religijnej i dżihadu.....	247

Rozdział 5

<i>Bid'a</i> na straży niezmienności szariatu.....	251
A. Uwagi wstępne	251
B. Rodzaje <i>bid'a</i>	256
C. Pomiędzy stagnacją a próbami modernizacji	260

Zakończenie	269
--------------------------	------------

Conclusion.....	277
------------------------	------------

Podziękowania	285
----------------------------	------------

Słownik ważniejszych terminów	287
--	------------

Bibliografia.....	295
--------------------------	------------

WSTĘP

W 2017 r. europejski autor nie potrzebuje uzasadniać, dlaczego prezentuje Czytelnikowi zagadnienia związane z religią i prawem w islamie. Zarówno napływ muzułmanów do Europy, jak i liczne zamachy terrorystyczne lub jeszcze częstsze próby ich dokonania przez muzułmanów inspirowanych islamem doprowadziły do tego, że wielu mieszkańców naszego kontynentu zaczęło odczuwać uzasadniony strach przed wyznawcami tej religii. Wielu chciałoby również dowiedzieć się czegoś więcej o islamie i muzułmanach. Moja książka stara się wyjść naprzeciw tym oczekiwaniom.

W swojej publikacji stawiam kilka pytań i staram się udzielić na nie odpowiedzi. Podobne pytania zadaje sobie prawdopodobnie każdy, kto bada problemy związane z islamem: czy rzeczywiście w cywilizacji islamu nie ma rozgraniczenia na *sacrum* i *profanum*? Czy religia ta reguluje wszystkie kwestie dotyczące codziennego życia swoich wyznawców? Zatem czy zasadna jest teza, że islam to system totalny, który zakreśla niezwykle wąski margines swobody swoim wyznawcom? Jaką rolę odgrywa w tym modelu prawo? Czy trafne jest stwierdzenie, że zarówno grzech, jak i przestępstwo mogą być ukarane w krajach muzułmańskich przez państwowe sądy? Jaką pozycję w tych państwach zajmuje szariat – prawo muzułmańskie? Czy prawdziwa jest teza głosząca, że szariat to system odporny na zmiany, a wszelkie próby jego modernizacji kończą się niepowodzeniem? Jaką rolę w powstaniu i rozwoju szariatu odegrał Mahomet? Czy dla muzułmanów religia i prawo są ze sobą tak nierozdzielnie związane, że niemożliwa jest zmiana jednego czynnika bez zmiany drugiego?

Co jest źródłem prawa muzułmańskiego? Czy prawo islamu może być kompatybilne z wartościami, które głosi cywilizacja Okcydentu – równość wobec prawa, wolność jednostki, demokracja jako model sprawowania władzy?

Chciałbym, aby moja publikacja stała się jednym z głosów w dyskusji nad tym, czy możliwa jest taka modernizacja prawa islamu, która pozwoli na dostosowanie go do współczesnego świata.

Książka dzieli się na dwie części, z których pierwsza dotyczy narodzin i rozwoju nowej religii oraz przedstawia sytuację i wierzenia religijne na Półwyspie Arabskim przed powstaniem islamu. Następnie omówiona została działalność i przesłanie religijne twórcy islamu – Mahometa w odniesieniu do treści Koranu i religijnych dogmatów nowej religii. W zakończeniu tego fragmentu pracy przedstawiono różnice pomiędzy wyznawcami wybranych nurtów religijnych występujących w islamie.

Część druga traktuje o prawie muzułmańskim – szariacie. Najpierw omówione zostały obowiązki, jakie religia nakłada na swoich wyznawców, a następnie charakter prawa islamu i główne pojęcia występujące w islamskiej jurysprudencji. Ważnym fragmentem tej części jest analiza źródeł prawa muzułmańskiego, do których można zaliczyć Koran, sunnę, idźmę i *kijas*. Tę część zamykają rozważania dotyczące sposobu usuwania sprzeczności w prawie islamu (*naskh*) i kwestie dotyczące możliwości modernizacji szariatu (*bid'a*).

Autor, który próbuje w XXI stuleciu poddać analizie zagadnienia dotyczące religii i prawa w islamie, staje przed trudnym zadaniem: musi zmierzyć się z ogromną i wciąż powiększającą się literaturą poświęconą tej problematyce ogłoszoną w językach europejskich i orientalnych. Ponieważ nie sposób zapoznać się ze wszystkimi pracami, każdy badacz musi ponosić osobistą odpowiedzialność za to, co uwzględnił w swoich rozważaniach. Zdaję sobie sprawę, że niekiedy niemożliwe jest oddzie-

lenie ziarna od plew i wartościowe pozycje mogą zostać pominięte, a te mniej istotne uwzględnione.

W swoich dociekaniach wielokrotnie zestawiam poglądy dotyczące tych samych kwestii analizowane przez badaczy muzułmańskich i tych, którzy nie są wyznawcami islamu. W tym celu cytuję długie fragmenty ich prac, uważam bowiem, że taki zabieg najlepiej pozwoli czytelnikowi dostrzec islamski i nieislamski punkt widzenia. W mojej ocenie takie spojrzenie może być bardzo pouczające.

Wśród polskich autorów prawo islamu nie cieszyło się znacznym zainteresowaniem, dotychczas bowiem doczekaliśmy się jedynie kilku publikacji książkowych poświęconych tej problematyce. Za najcenniejsze z nich uważam prace księdza Jerzego Nosowskiego (*Przepisy prawne Koranu z 1971 r.*), Józefa Bielawskiego (*Islam – religia państwa i prawa z 1973 r.*) i Stanisława Wita Witkowskiego (*Wprowadzenie do prawa muzułmańskiego z 2009 r.*). Liczniejsze są wartościowe artykuły poświęcone temu zagadnieniu, jakkolwiek ich liczba również nie przytłacza swoim ogromem.

W swoich dociekaniach oparłem się głównie na pracach autorów zagranicznych, niebędących muzułmanami klasyków badań nad islamem i jego prawem, za których słusznie uchodzą: Thomas Patrick Hughes, Ignaz Goldziher, Duncan Black MacDonald, Arent Jan Wensinck, Snouck Hurgronje, Tor Andrae, William Montgomery Watt, Joseph Schacht, Majid Khadduri, Maxim Rodinson, Noel J. Coulson. W moim przekonaniu wielu współczesnych badaczy zajmujących się prawem islamu popełnia poważny błąd, rezygnując z analizy ich ustaleń i odniesienia się do nich. Może prowadzić to do sytuacji, w której wyważane będą od dawna otwarte drzwi.

Bardzo wartościowe były dla mnie również, tłumaczone na języki okcydentalne, prace autorów muzułmańskich, takich jak: Sajjid Abul Ala Maududi, Mohammad Hashim Kamali, Wael B. Hallaq, Ingrid Mattson, Seyyed Hossein Nasr, Jasser Auda, Jusuf al-Qaradawi, Mohammad Omar Farooq, M. Fethullah Gülen czy Tariq Ramadan. Niestety, wyżej

wymienieni często pomijają ustalenia badaczy Okcydentu, co w moim przekonaniu jest bardzo istotnym mankamentem ich prac.

Nieocenioną pomocą było dla mnie tłumaczenie na język polski świętej dla muzułmanów księgi – Koranu – dokonane z poetyckim kunsztem przez Józefa Bielawskiego, a także dostępne online przekłady na języki europejskie zbiorów hadisów. Wiele pozycji opracowanych przez badaczy muzułmańskich jest tłumaczonych na języki europejskie i udostępnianych w wersji online, ponieważ wyznawcy islamu w celu *dawah* (wezwania do islamu) godzą się na bezpłatne korzystanie ze swoich publikacji przez każdego zainteresowanego.

Jeśli chodzi o transkrypcję, to – ponieważ nie jestem arabistą ani nawet orientalistą – stosuję nazewnictwo powszechnie przyjęte i ugruntowane w polskiej literaturze naukowej. W sytuacji gdy brakuje polskiej terminologii, przytaczam terminy i nazewnictwo arabskie w uproszczonej transkrypcji, chyba że dany termin bądź imię mają formę przyjętą w języku polskim (szariat, Mahomet). Co do imion i nazwisk autorów arabskich piszących po angielsku, pozostawiam je w transkrypcji angielskiej.

Nie interesują mnie semantyczne zawiłości lingwistyki, ponieważ jako prawnik i badacz dziejów idei polityczno-prawnych stawiam przed sobą inne cele. Chciałem poddać analizie prawo muzułmańskie jako pewnego rodzaju ideę i konsekwencje zastosowania tej idei w praktyce. Pragnę ponadto zaznaczyć, że jedynie marginalnie odnosiłem się do islamskiej myśli politycznej. Uważam bowiem, że jest ona na tyle interesująca, iż zasługuje na oddzielne opracowanie.

Część I

RELIGIA ISLAMU

Rozdział 1

POWSTANIE I ROZWÓJ NOWEJ RELIGII

A. Arabia przed islamem

Jak interesująco wywiódł głośny i kontrowersyjny teolog ostatnich lat, Hans Küng, religie pochodzące z Chin – konfucjanizm i taoizm – dla większości Europejczyków są odległe i obce, choć nie groźne. Natomiast religie wywodzące się z subkontynentu indyjskiego – hinduizm i buddyzm – wydają się mniej egzotyczne, a nawet sympatyczne i bezkonfliktowe¹. W mojej ocenie dzieje się tak pomimo dochodzącego do głosu, zwłaszcza w ostatnim czasie, hinduskiego fundamentalizmu w Indiach czy radykalnego buddyzmu w Birmie i na Sri Lance.

Z kolei religie Bliskiego Wschodu – judaizm, chrześcijaństwo, islam – prorockie systemy monoteistyczne, pomimo tego, że wydają się tak sobie bliskie, są ze sobą mocno skonfliktowane i często odnoszą się do siebie na zasadzie: sojusznik – wróg. Chociaż islam i chrześcijaństwo mają wspólne źródła i tysiące kilometrów wspólnych granic, to wyznawcy Allaha są postrzegani na Zachodzie jako wielkie zagrożenie². Ciekawe może się wydać spostrzeżenie kanadyjskiej muzułmanki Irshad Manji, która podczas dyskusji po zamachach z 11.09.2001 r. postawiła pytanie: dlaczego muzułmanie nie dają innym członkom społeczności

¹ H. Küng, *Der Islam. Geschichte, Gegenwart, Zukunft*, München–Zürich 2006, s. 30.

² H. Küng, *Der Islam...*, s. 30. Janusz Danecki stwierdził nawet, że dziedzictwo islamu w istotny sposób wpłynęło na kształt cywilizacji europejskiej, por. J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, Warszawa 2002, s. 7.

zachodnich możliwości postrzegania ich inaczej niż monolit? Dlaczego społeczność islamska w krajach Zachodu nie potępiła w masowych protestach talibów niszczących buddyjskie posągi w Afganistanie?³ Być może już same te pytania chociaż w części wyjaśniają, dlaczego mieszkańcy Zachodu z niepokojem obserwują muzułmanów, a zwłaszcza ich dążenie do uzyskania specjalnych przywilejów w dyskursie publicznym⁴.

Warto byłoby wziąć pod rozwagę, dlaczego islam, chrześcijaństwo i judaizm, systemy, wydawałoby się, tak sobie bliskie, są wobec siebie nastawione tak nieprzyjaźnie? Interesującą odpowiedź daje wytrawny znawca islamu Bernard Lewis, który twierdzi, że konflikt pomiędzy tymi trzema cywilizacjami jest podsycany nie przez różnice, ale przez podobieństwa. Buddysta bądź hinduista dostrzeże co najwyżej niewielkie rozbieżności pomiędzy islamem, chrześcijaństwem a judaizmem, gdy porówna te systemy z hinduizmem czy buddyzmem. Różnice po-

³ I. Manji, *Kłopot z islamem*, Warszawa 2005, s. 52. Pytania tego typu można by mnożyć, a odpowiedź w postaci fałszywego naświetlania sprawy przez wrogie muzułmanom media jest całkowicie nie do przyjęcia. Dzisiaj do pytań dotyczących niszczenia zabytków można dodać np. Mali, Irak czy Syrię.

⁴ Mam tutaj na myśli żądania wyznawców islamu, wysuwane już nawet na arenie międzynarodowej, a zmierzające np. do wprowadzenia przepisów penalizujących bluźnierstwo. Według nich „Bluźnierstwem są wszelkie słowa i zachowania uwłaczające Allahowi, Jego religii – islamowi, Prorokom i Wysłannikom, brak szacunku przejawiający się w obelżywych, pogardliwych i lekceważących wypowiedziach – zniewagach, gestach, jak również dodawanie Allahowi towarzyszy we czci. Bluźnierstwa przeciwko Allahowi, przeciw prawdzie islamu, są odstępstwem od islamu, apostazją”. Por. <https://sites.google.com/site/oislamie/ksiega-monoteizmu/9-blu%C5%BAnierstwo-przeciw-bogu> (dostęp: 10.07.2014 r.). Zgodnie z prawem muzułmańskim przestępstwa tego typu zagrożone są karą śmierci. Dla przykładu, że nie są to gołosłowne zarzuty, mogą wskazać wydarzenia z lipca 2014 r. – „Rozwścieczony tłum w Pendżabie podpalił domy muzułmańskiej sekty ahmadijja. Zginęła kobieta i jej dwie wnuczki. Powodem ataku było bluźniercze zdjęcie umieszczone na Facebooku przez nastolatka z tej sekty – podały w poniedziałek pakistańskie władze”, por. <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/islam;w;pakistanie;kobieta;i;dwie;dziewczynki;zginely;przez;bluznierstwo,234,0,1589482.html> (dostęp: 9.08.2014 r.); „W Pakistanie mnożą się oskarżenia o bluźnierstwo; według Pakistańskiej Komisji ds. Praw Człowieka – od jednego w 2011 roku po 86 w zeszłym. W tym roku takich oskarżeń było już około stu. Pakistańskie prawo przewiduje karę główną dla osób szargających imię Mahometa, a za spalenie Koranu – karę więzienia. Często wykorzystywane jest przeciwko chrześcijanom i wyznawcom ahmadii”, por. <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/islam;w;pakistanie;kobieta;i;dwie;dziewczynki;zginely;przez;bluznierstwo,234,0,1589482.html> (dostęp: 9.08.2014 r.).

między religiami powstałymi w semickim kręgu kulturowym, chociaż niewielkie⁵, są jednak niezwykle doniosłe, a bliskość jeszcze potęguje znaczenie tych różnic. Przekonuje o tym zwłaszcza konflikt pomiędzy chrześcijaństwem a islamem, wyznaniem, które – jak wiadomo – głoszą, że są depozytariuszami ostatecznej prawdy przeznaczonej dla ludzi. I chociaż wszystkie religie w jakiejś mierze przekonują, że nauczają uniwersalnej prawdy, to jedynie chrześcijaństwo i islam zapewniają, że one jako jedyne wyrażają tę prawdę, zaś idee głoszone przez inne systemy religijne są albo nieprawdziwe, albo niepełne. Takie podejście musi prowadzić do starć i konfliktów⁶.

Wielu autorów przekonuje, że pojawienie się islamu na arenie dziejowej było ogromnym zaskoczeniem, a czynniki, które miały na to wpływ, są ciągle zbyt słabo zbadane i rozumiane⁷. Moim zdaniem nie jest to do końca trafna konstatacja, ponieważ samo pojawienie się na Bliskim Wschodzie nowej religii, która nawiązywała do judaizmu i chrześcijaństwa, nie wydaje się zaskakujące, niespodzianką jest natomiast jej sukces. Na tym obszarze zarówno w VII w., jak i wcześniej, byli chętni do stworzenia nowej religii (czy przynajmniej sekty w religii już istniejącej, a tak był postrzegany islam przez długie lata), o czym przekonują liczne nurty religijne czy ruchy heretyckie wywodzące się z chrześcijaństwa, powstałe przed pojawieniem się islamu.

Choć od swojego zarania islam związany był ściśle z Arabami, to jego doktryna ma charakter uniwersalny, a jej zakres przestrzenny przekroczył w ciągu wieków granice etniczne i kulturowe. Współcześnie w pełni uprawnione jest stwierdzenie, że ta globalna religia, którą w 2017 r.

⁵ Trudno mi zgodzić się ze zdaniem Lewisa, uważam bowiem, że ten brak różnic jest tylko pozorny, chrześcijaństwo różni się jednak w istotny sposób od islamu. W mojej ocenie chrześcijaństwo jest religią przebaczenia, a islam jest religią odpłaty. Szerzej na temat różnic pomiędzy islamem a chrześcijaństwem w dalszej części rozważań.

⁶ B. Lewis, *Nie można pogodzić tradycyjnego islamu z prawami człowieka*, rozmowa z Bernardem Lewistem [w:] B. Wildstein, *Profile wieku*, Warszawa 2000, s. 32. Lewis twierdzi, że długowieczny konflikt pomiędzy islamem a chrześcijaństwem i stosunkowo niedawna wojna pomiędzy islamem a judaizmem przypominają wojny religijne toczone pomiędzy katolikami a protestantami.

⁷ Tak też P. Crone, *Pojawienie się islamu* [w:] *Historia świata islamu*, red. F. Robinson, Warszawa 2001, s. 2.

Mirosław Sadowski – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, kierownik Pracowni Badań Praw Orientalnych w Katedrze Doktryn Politycznych i Prawnych na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Radca prawny od 1995 r.; wice-dziekan Okręgowej Izby Radców Prawnych we Wrocławiu.

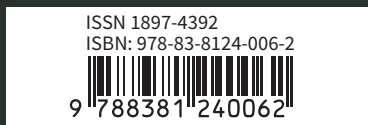
Badacz prawa islamu, doktryn politycznych i prawnych, historii gospodarczej i katolickiej nauki społecznej. Autor publikacji książkowych, artykułów i opracowań naukowych. Redaktor naczelny dwóch czasopism naukowych: „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” i „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe”.

W publikacji przedstawiono zagadnienia związane z religią i prawem w islamie, odwołując się zarówno do historii, jak i współczesnych norm tego świata. Książkę podzielono na dwie części: pierwsza dotyczy narodzin i rozwoju nowej religii oraz przedstawia sytuację i wierzenia religijne na Półwyspie Arabskim; druga traktuje o prawie muzułmańskim – szariatcie.

Autor, analizując religię i prawo islamu, odpowiada m.in. na pytania:

- czy dla muzułmanów religia i prawo są ze sobą tak nierozdzielnie związane, że niemożliwa jest zmiana jednego czynnika bez zmiany drugiego,
- czy prawo islamu może być kompatybilne z wartościami cywilizacji Okcydentu,
- jaką pozycję w tych państwach zajmuje szariat – prawo muzułmańskie,
- czy islam jest systemem totalnym,
- czy w cywilizacji islamu nie ma rozgraniczenia na *sacrum* i *profanum*.

Książka wychodzi naprzeciw oczekiwaniom Czytelnika, który chciałby dowiedzieć się czegoś więcej o prawie muzułmańskim jako pewnego rodzaju idei i konsekwencjach jej zastosowania w praktyce.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

CENA 69 ZŁ (W TYM 5% VAT)